

שבט התשע"ז

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

מסע בני ישראל במדבר - "ממרים הייתם" או "זכרתי לך חסד נעוריד"
לפרשת בשלח (על פי שיעור של ד"ר ברכי אליצור)

1. ירמיהו ב', ב':
 "כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורידך אהבת פלולתיך לכתבך אחרי במדבר בארץ לא רועה"
 2. יחזקאל כ', י"ג:
 "וימרו בי בית ישראל במדבר בחקותי לא הלכו ואת משפטי מאסו אשר יעשה אתם האדם וחי בהם ואת שבתתי חללו מאד ואמר לשפך חמתי עליהם במדבר לכלותם"
 3. תהלים ע"ח, י"ג-כ':
 "בקע ים ויעבירם ויצב מים כמו נד: וינחם בענו יומם וכל הלילה באור אש: יבקע צרים במדבר וישק פתהמות רבה: ויוצא נוזלים מסלע ויורד פנהרות מים: ויוסיפו עוד לחטא לו למרות עליון בציה: וינסו אל בלבכם לשאל אכל לנפשם: וידברו בא-להים אמרו היוכל אל לערף שלחן במדבר: הן הנה צור ויזובו מים וינחלים ישטפו הגם לחם יוכל תת אם יכין שאר לעמו"
 4. תהלים צ"ה, ח'-י"א:
 "אל תקשו ללבבכם כמריבה כיום מסה במדבר: אשר נסוני אבותיכם בחנוני גם ראו פעלי: ארבעים שנה אקוט בדור ואמר עם תעי לבב הם והם לא ידעו דרכי: אשר נשבעתי באפי אם יבאון אל מנוחתי"
 5. תהילים ק"ו, י"ג-י"ד:
 "מהרו שכחו מעשיו לא חפו לעצתו: ויתאו תאוה במדבר וינסו אל בשימון"
 6. נחמיה ט', ט"ו-י"ז:
 "ולחם משמים נתתה להם לרעבם ומים מסלע הוצאת להם לצמאם ותאמר להם לבוא לרשת את הארץ אשר נשאת את ידך לתת להם: והם ואבותינו הזידו ויקשו את ערפם ולא שמעו אל מצותיך: וימאנו לשמע ולא זכרו נפלאתיך אשר עשית עמכם ויקשו את ערפם ויתנו ראש לשוב לעבדתם במרים..."
7. דברים ב', ז':
 "כי ה' א-להיך ברכך בכל מעשה ידך ידע לכתבך את המדבר הגדל הזה זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך לא חסרת דבר"
 8. דברים ח' ב'-ו':
 "וזכרת את כל הדרך אשר הליכך ה' א-להיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותו (מצותיו) אם לא: ויענך וירעבך ויאכלך את המון אשר לא ידעת ולא ידעו אבותיך למען הודעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם: שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה: וידעת עם לבבך כי פאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך: ושמרת את מצות ה' א-להיך ללכת בדרכיו וליראה אתו"
 9. דברים ט"ו ט"ו-ט"ז:
 "המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש: המאכלך מן במדבר אשר לא ידעו אבותיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחריתך"
 10. דברים ט', ז':
 "זכר אל תשכח את אשר הקצפת את ה' א-להיך במדבר למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד באכם עד המקום הזה ממרים הייתם עם ה'"
 11. הרמב"ן (שמות י"ד, י'):
 "אבל הנכון שנפרש כי היו כתות, והכתוב יספר כל מה שעשו כולם. אמר כי הכת האחת צועקת אל ה', והאחת מכחשת בנביאו ואינה מודה בישועה הנעשית להם, ויאמרו כי טוב להם שלא הצילם"
 12. ראב"ע (שמות י"ז, ב'):
 "כי שתים כתות היו. האחד אין להם מים לשתות, והיא העושה מריבה עם משה. והשנית, יש להם מים שהביאו מאלוש, והיא הרוצה לנסות את השם אם יתן מים, כאשר יפרש".

13. אור החיים (שמות ט"ז, ג):

"עוד יתבאר הכתוב למה שקדם לומר כל עדת בני ישראל מן הסתם לא תהיה כל העדה בגדר שוה בתלונתם נגד ה' ונגד נביאו, ולזה רשם ה' ב' טענות כנגד ב' כתות שהיו בישראל אחת תובעת בשר ואחת תובעת לחם".

14. מכילתא דרבי ישמעאל (פרשת בשלח, ב):

"ארבע כתות נעשו ישראל על הים, אחת אומרת ליפול אל הים ואחת אומרת לשוב למצרים ואחת אומרת לעשות מלחמה כנגדן ואחת אומרת נצוו כנגדן".

15. רדיפת המצרים (שמות י"ד, ט'-י"ד).

ט ויִרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם, וַיִּשְׁיגוּ אוֹתָם חֲנִים עַל-הַיָּם, כָּל-סוֹס רָכַב פָּרֻעָה, וּפְרָשָׁיו וְחִילוֹ--עַל-פִּי, הַחִירָת, לִפְנֵי, בַעַל צֶפֶן. י. וּפְרֻעָה, הַקָּרִיב; וַיִּשְׂאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-עֵינֵיהֶם וְהָנָה מִצְרַיִם נֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם, וַיִּירָאוּ מְאֹד, וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל, אֶל-ה' יָא וַיֹּאמְרוּ, אֶל-מֹשֶׁה, הַמִּבְלִי אִין-קְבָרִים בְּמִצְרַיִם, לְקַחְתֵּנוּ לְמוֹת בַּמִּדְבָּר: מֵה-זֹאת עֲשִׂיתָ לָנוּ, לְהוֹצִיאֵנוּ מִמִּצְרַיִם. יב. הֲלֹא-זֶה הַדָּבָר, אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר, חֲדַל מִמֶּנּוּ, וְנַעֲבֹדָה אֶת-מִצְרַיִם: כִּי טוֹב לָנוּ עֲבַד אֶת-מִצְרַיִם, מִמָּתְנֵנוּ בַּמִּדְבָּר. יג. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם, אֶל-תִּירְאוּ--הַתִּיַצְבוּ וַיֵּאוּ אֶת-יְשׁוּעַת ה', אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה לְכֶם הַיּוֹם: כִּי, אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת-מִצְרַיִם הַיּוֹם--לֹא תִסְפוּ לְרַאֲתָם עוֹד, עַד-עוֹלָם. יד. ה', וְלַחֵם לְכֶם; וְאַתֶּם, תַּחֲרֹטוּן.

16. מרה (שמות ט"ו, כ"ב-כ"ו).

כב וַיִּסַּע מֹשֶׁה אֶת-יִשְׂרָאֵל מִיַּם-סוּף, וַיִּצְאוּ אֶל-מִדְבַּר-שׁוּר וַיִּלְכּוּ שְׁלֹשֶׁת-יָמִים בַּמִּדְבָּר, וְלֹא-מִצְאוּ מַיִם. כג וַיִּבְאוּ מִרְתָּה וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתֵּת מַיִם מִמֶּרְה, כִּי מָרִים הֵם; עַל-כֵּן קָרָא שְׁמָהּ, מֵרָה. כד וַיִּלְנוּ הָעָם עַל-מֹשֶׁה לֵאמֹר, מֵה-נִשְׁתָּה. כה וַיִּצְעַק אֶל-ה', וַיֹּרְהוּ ה' עַץ, וַיִּשְׁלַךְ אֶל-הַמַּיִם, וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם; שֶׁשׁ שָׁם לוֹ חֶק וּמִשְׁפָּט, וְשָׁם נִסְהוּ. כו וַיֹּאמֶר אִם-שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה' אֶ-לְקִיד, וְהִישָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה, וְהֶאֱזַנְתָּ לְמִצּוֹתָיו, וְשָׁמַרְתָּ כָּל-חֻקָּיו--כָּל-הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר-שָׁמַתִּי בְּמִצְרַיִם, לֹא-אֲשִׁים עֲלֶיךָ, כִּי אֲנִי ה', רִפְאָךְ.

17. מדבר סין (שמות ט"ז, א'-ל"ה).

א וַיִּסַּע, מֵאֵילָם, וַיִּבְאוּ כָּל-עַדַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-מִדְבַּר-סוּף, אֲשֶׁר בֵּין-אֵילָם וּבֵין סִינִי--בְּחַמְשָׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי, לְצֵאתֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. ב. וַיִּלְינוּ (וַיִּלְוּנוּ) כָּל-עַדַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל, עַל-מֹשֶׁה וְעַל-אַהֲרֹן--בַּמִּדְבָּר. ג. וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִי-יִתֵּן מוֹתָנוּ בְּיַד-ה' בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל-סִיר הַבָּשָׂר, בְּאֲכָלְנוּ לֶחֶם לִשְׂבַע: כִּי-הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ אֶל-הַמִּדְבָּר הַזֶּה, לְהַמִּית אֶת-כָּל-הַקָּהָל הַזֶּה בְּרָעַב.

18. רפידים (שמות י"ז, א'-ז').

א וַיִּסַּעוּ כָּל-עַדַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר-סוּף, לְמִסְעֵיהֶם--עַל-פִּי ה'; וַיַּחֲנוּ, בְּרִפִּידִים, וַאֲיִן מַיִם, לִשְׁתֵּת הָעָם. ב. וַיִּרְבַּ הָעָם, עִם-מֹשֶׁה, וַיֹּאמְרוּ, תָּנוּ-לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתָּה; וַיֹּאמֶר לָהֶם, מֹשֶׁה, מֵה-תִּרְיֹבוּן עִמָּדִי, מֵה-תִּנְסוּן אֶת-ה'. ג. וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם, וַיִּלְן הָעָם עַל-מֹשֶׁה; וַיֹּאמֶר, לְמָה זֶה הַעֲלִיתֵנוּ מִמִּצְרַיִם, לְהַמִּית אֹתִי וְאֶת-בְּנֵי וְאֶת-מִקְנֵי, בְּצִמְאָה. ד. וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל-ה' לֵאמֹר, מֵה אַעֲשֶׂה לָעָם הַזֶּה; עוֹד מַעֲט, וַיִּסְקְלֵנִי. ה. וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה, עֲבֹד לִפְנֵי הָעָם, וְקַח אֲתָךְ, מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל; וּמִסֹּד, אֲשֶׁר הִפִּיתָ בּוֹ אֶת-הַיָּאֵר--קַח בְּיָדְךָ, וְהִלַּכְתָּ. ו. הִנְנִי עֹמֵד לִפְנֶיךָ שָׁם עַל-הַצּוּר, בְּחָרְב, וְהִפִּיתָ בְּצוּר וַיִּצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם, וְשָׁתָה הָעָם; וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה, לְעֵינֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. ז. וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם, מִסָּה וּמִרִיבָה: עַל-רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַל נִסְתָּם אֶת-ה' לֵאמֹר, הִישׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ, אִם-אֵין .

19. תבערה (במדבר י"א, א'-ג').

א וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאַנְנִים רַע בְּאַזְנֵי ה' וַיִּשְׁמַע ה' וַיַּחַר אָפוֹ וַתִּבְעַר-בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בְּקִצָּה הַמַּחֲנֶה. ב. וַיִּצְעַק הָעָם אֶל-מֹשֶׁה וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶל-ה' וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ. ג. וַיִּקְרָא שֵׁם-הַמָּקוֹם הַהוּא תִּבְעָרָה כִּי-בְעָרָה בָּם אֵשׁ ה'.

20. קברות התאווה (שם י"א, ד'-ל"ה).

ד וְהֶאֱסַפְסַף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הַתָּאוּוּ תָּאוֹה וַיִּשְׁבוּ וַיִּבְנוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יֵאָכְלֵנוּ בָּשָׂר. ה. זָכְרָנוּ אֶת-הַדָּגָה אֲשֶׁר-נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חֲנֹם אֶת הַקִּשְׁאִים וְאֶת הָאֲבֻטְחִים וְאֶת-הַחֲצִיר וְאֶת-הַבְּצָלִים וְאֶת-הַשּׁוּמִיִּם. ו. וְעַתָּה נַפְשָׁנוּ יִבְשֶׁה אִין כָּל בְּלַתִּי אֶל-הַמֶּן עֵינֵינוּ.

21. מרגלים (שם י"ד, א'-כ"ג).

א וַתִּשָּׂא כָּל-הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת-קוֹלָם וַיִּבְכוּ הָעָם בְּלִילָה הַהוּא. ב. וַיִּלְנוּ עַל-מֹשֶׁה וְעַל-אַהֲרֹן כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם כָּל-הָעֵדָה לוֹ-מִתְּנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אוּ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה לוֹ-מִתְּנוּ. ג. וְלֵמָּה ה' מְבִיא אֹתָנוּ אֶל-הָאֶרֶץ הַזֹּאת לְנַפֵּל בְּחָרְב נָשִׁינוּ וְטַפְּנוּ יְהִיו לְבַז הַלּוֹא טוֹב לָנוּ שׁוֹב מִצְרַיִמָּה. ד. וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-אַחֵיו נַתְּנָה רֹאשׁ וְנִשׁוּבָה מִצְרַיִמָּה.

22. מי מריבה (שם כ', א'-י"ג).

א וַיִּבְאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל כָּל-הָעֵדָה מִדְבַּר-צֶן בְּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיִּשָּׁב הָעָם בְּקֹדֶשׁ וַתִּמַּת שָׁם מֵרִים וַתִּקְבַּר שָׁם. ב. וְלֹא-הָיָה מַיִם לָעֵדָה וַיִּקְהָלוּ עַל-מֹשֶׁה וְעַל-אַהֲרֹן. ג. וַיִּרְבַּ הָעָם עִם-מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר וְלוֹ גֹּעַנּוּ גֹּעַנּוּ בְּגוֹעַ אַחֲיֵנוּ לִפְנֵי ה' ד' וְלֵמָּה הִבַּאתֶם אֶת-קָהָל ה' אֶל-הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְמוֹת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעִירָנוּ. ה. וְלֵמָּה הַעֲלִיתֵנוּ מִמִּצְרַיִם לְהַבִּיא אֹתָנוּ אֶל-הַמָּקוֹם הַרְעֵ הַזֶּה לֹא מָקוֹם זֵרַע וְתִאֲנָה וְגִפְן וְרִמּוֹן וּמַיִם אִין לִשְׁתוֹת. ו. וַיִּבֹּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקָּהָל אֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל-פְּנֵיהֶם וַיִּרְאוּ כְבוֹד-ה' אֲלֵיהֶם.

"וכבר התבאר אצלי ... שיש הבדל בין עדה ובין קהל, שבשם עדה נקראו בעת שבאו בסדר נכון זקניהם בראשיהם, שאז נקראו בשם עדה מצד הסנהדרין שהם העיקר, ובשם קהל נקראו כשיתקבצו ההמון שלא בסדר 32. אונקלוס (במדבר כ"א, ה'):

"ואתרעם עמא קדם ה' ועם משה נצו"

33. התרגום המיוחס ליונתן (שם):

"והיהרו עמא בלבביהון ואשתעיאו על מימרא דינ ובמשה נצו"

34. האברבנאל (שמות ט"ז ג):

"והתבונן אמרו בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשובע כי כבר נודע שבארץ מצרים הבשר הוא ביוקר רב והדגה בזול מאד ולכן אמרו בקברות התאוה זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם ולא דברו בבשר ולכן אמרו כאן שכאשר היו זוכים במצרים לאכול בשר היו מתקבצים ויושבים אבות ובנים סביב הסיר שפות הסיר שפות וזה הוא בשבתנו על סיר הבשר שהיו שם מתקבצים ומקוים מתי יתבשל הבשר לאכלה. ובהיותם שם סביב הסיר היו אוכלים לחם לשובע רוצה לומר פת לבדו כי היה אצלם החטה בזול והבשר ביוקר גדול".

35. שמות י"ד, י"ג:

"כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תסיפו לראתם עוד עד עולם",

36. הרמב"ן:

"כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד - על דעת רבותינו היא מצות לא תעשה לדורות... כי מצרים אשר ראיתם אותם היום הקדוש ברוך הוא מצוה אתכם עוד שלא תוסיפו ברצונכם לראותם מעתה ועד עולם. ותהיה מצוה מפי משה לישראל".

23. הסיבוב בארץ אדום (שם כ"א, ד' - ט').

ד ויסעו מהר ההר דרך ים-סוף לסבב את-ארץ אדום ותקצר נפש-העם בדרך. והידבר העם בא-לקים ובמשה למה העליטנו ממצרים למות במדבר כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלקל. וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את-העם וימת עם-רב מישראל.

24. הרמב"ן (שמות ט"ז, ב'):

"וילוונו כל עדת בני ישראל על משה - היה ראוי שיספר הכתוב תחילת טענת התלונה כאשר אמר במרה (לעיל ט"ו כ"ד) וברפידים (להלן י"ז ב') ובכל התלונות, ויאמר כאן ואין בשר לאכול ואין לחם לשובע וירעב העם ללחם"

25. שמות ט"ו, כ"ז:

"ויבאו אילמה וישם שתים עשרה עינת מים ושבועים תמרים ויחנו שם על המים"

26. רמב"ן (שמות י"ד, י"א):

"...ויצעקו בני ישראל אל ה', כי הטובים בהם צעקו אל ה' והנשארים מרו בדברו. ולכך אמר אחר כך (להלן פסוק ל"א) וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו. לא אמר 'וייראו ישראל את ה' ויאמינו' אבל אמר 'העם', כי 'בני ישראל' שם ליחידים, 'והעם' שם להמון, וכן וילוונו העם (להלן ט"ו כ"ד). וכך הזכירו רבותינו (במדבר רבה כ', כ"ג) ויחל העם לזנות (במדבר כ"ה, א'), בכל מקום שנאמר 'העם' לשון גנאי הוא, וכל מקום שנאמר 'ישראל' לשון שבח הוא"

27. כלי יקר (במדבר י"א, ד' ד"ה והאספסוף):

"אבל הערב רב אשר מקורם מן המצרים שטופי זימה לא לקחו מוסר ועוד הוסיפו סרה והוציאו מן השפה ולחוץ כל מה שהרהרו תחילה בקרב לבם, וזה שאמר והאספסוף אשר מתחילה בקרבו בקרב לבו התאוה תאוה, וישובו, היינו ששבו לסורם והוציאו תלונותם לחוץ ובכו"

28. הרמב"ן (שמות י"ז, א'):

"וזה טעם וירב העם עם משה, כי התלונות במקומות שנאמר בהם 'וילוונו' היא תרעומת, שהיו מתרעמים על ענינם לאמר מה נעשה, מה נאכל, ומה נשתה, אבל 'וירב' שעשו עמו מריבה ממש"

29. במדבר י"ד, א'-ב'):

"ותשא בל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא: וילנו על משה ועל אהרן כל בני ישראל"

30. דברים א', כ"ז:

"ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אתנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו"

31. המלבי"ם (במדבר כ', י"ד"ה משה):